

Tom XIII
Miscellaneous Papers.

107

The
D
G
I
H
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

27. 28

TESTAMENTUM
DAVIDICUM,
Sive
ULTIMORUM VERBORUM
DAVIDIS

II. Samuelis XXIII. seqq.

SUCCINCTA ET ORTHODOXA EXPOSITIO.

DISPUTATIO II.

exhibens ἐξήγησιν
versiculi 3.

Quam

In Includatâ Academiâ VVittebergenfi

PRÆSIDE

JOHAN. ANDREA QVENSTEDT,

SS. THEOL. D. & Prof. Extr.

*Dn. Patrono, Præceptore atq; Fautore suo æternum piè de-
venerando,*

publicè defendet

CHRISTOPHORUS LÖHNERUS

Neofolio-Hungarus.

In Acroaterio Majori,

Add. V. Maji M. DC. LV.

WITTEBERGÆ,

Typis JORI WILHELMIFINCELII, ANNO MDC LV.

TESTAMENTUM
DAVIDICUM
ULTIMORUM VERBORUM
DAVIDIS

II. THEOLOG. D. P. G. L. A. M.
DISPUTATIO II

IOHANNES ANDREAS OVIENSTEDT

CHRISTOPHORUS LÖHNERRUS

WITTEBERG
Typogr. Joh. Wittenbergensis

Dum

TE Pietas, studium, LÖHNERE, modestia, candor,
Et tua TE cunctis prælia docta probant,
Perge ut coepisti sacros perferre labores,
Ingenii fructus Patria mille feret.

Amicâ manu ac mente adposuit

PRÆSES.

FAllaces laqueos incautis letifer angvis
Implicat ingenij, decipit ut cruciet.
Non satis est nostros vinclis strinxisse priores,
Dente venenato femina serâ petit.
Quid facimus miseri? unde est querenda medela?
Pagina sacra hostem vincere sola docet.
Hanc Löhnere sequens conscendis pulpita docta,
Ore pio Fove dicta sonare cupis.
Laudo; Quid astiduis enim pallefcere chartis
Prodest, qua nosti si dare verba negant.
Nemo sibi tantum natus: Conferre laborem
Fractus commissis sana jubet ratio.
Mellifica volucres condunt sic dulcia dona
Commoda quò nobis cellula quæq; ferat:
Cultus ager gravidis calamum producit aristis,
Hos ipsum nostri muneris esse monens.
Id facies quondam tibi cum felicior hora
Venerit, ut latus patria tecta petas.

*Pereximio atq; charissimo Dno
Respondenti gratulab. f.*

Jacobus Feldtner, Thorun. Prufs.

Dum

Dum tibi tantus amor, dum scandere tanta cupido est
Pulpita, Appollineo sacra dicata choro.
Ecce tui mea Musa memor, congaudet Amico,
Atq; venit plaudens in tua vota ferax.
Sic didicisse juvat, sic perlustrasse libellos
Prodest, sic studiis invigilasse bonis.
Maeste igitur virtute novâ, cui Enthea Diva,
Et cui cum Musis, doctus Apollo favet.

*Hac, Exim. & Praestantiss. Dn. Respondenti,
Amico, Conceraneo, ac Conubernali
devotissimo, debita observantia ergo,
apposuit,
Johann. Hadikius Trench. Hung.*

Regis Jessai dum tractas ultima verba,
Rem, LÖHNERE, sacram non sine laude facis.
Quam bene cepisti, pertexere pergito telam,
Sic DEUS ex alto commoda multa dabit.

*Eruditissimo DN. Respondenti, Amico suo co-
lendo hac opponere ut debuit sic voluit*

Johannes Samuel Röhms, Phil. & Theol. Studiosus.

QVod tactare viam hanc, LÖHNERE, hunc scandere pontē
Pergis, laus certè non moritura manet.
Hinc honor exsurget novus, & nova gloria surget,
De quâ gratatur nostra Camæna Tibi,
Cum repetens patriam sedem conamine docto,
Divite contribuet munera cuncta penu.
Pergito Theilogia sic scandere pulpita sacra,
Patria Te quondam sopite clara cluet.

*Eximio & Licentiss. Dn. Resp: Conterr. Contub. & Ami-
co suo Amiciss, Germano mentis affectu adposuit*

And. Güntherus Cæsareop. Ungarus.

EXPLICAT. VERB. ULT. DAVID.

II. SAM. XXIII. 1. seqq.

Vers. III.

Th. I.

DE versiculo I. & II. disputatione I. divino adspirante Numine egimus, nunc ad III. vers. *ἀνευ ἁπορίας* in nomine JESU progredimur:

אמר אלהי ישראל לי, דבר צור ישראל

LXX. *אמר אלהי ישראל לי, דבר צור ישראל*

Interpret. versio: *ἔειπεν ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, ἐμοί, ἐλάλησε πλά-*

σῆς Ἰσραὴλ, Vulgata: Dixit DEus Israel mihi, locutus

est fortis Israel. Tigurina: DEus Israel dixit mihi, loquutus

est Petra Israelis. Pagnini; Dixit DEus Israel; mihi locu-

tus est fortis Israel. Tremellij; Dixit DEUS Israclis, mihi

loquuta est rupes Israelis. אמר est tertium verbum, qv

post *בְּרָחָה & רָחָה* sub initium Sacrarum literarum DEO

tribuitur. Observandum autem nonnihil discriminis

esse inter verbum *אָמַר & דָּבַר* seu *דִּבֶּר*, qv

utrumq; in hoc commate occurrit. Nam I. *אָמַר* semper habet

respectum ad aliquid, cui dicitur, qv

ipsum vel expressè ponitur, ut hoc loco *אָמַר לי* dixit mihi, vel sub-

intelligitur, ut Gen. XII. 13. *אָמַר לי* Dic quæso (sub-

audi, interrogantibus te) qv

דָּבַר verò (pro qv

hic *דָּבַר* cum segol legitur, vide Grammat.

Mart. Trostii annotatione 3. ad conjug. secundam) si-

gnificat loqvutionem absq; tali respectu. Sic enim do-

cent Hebræorum magistri; *אָמַר* semper alteri jungi-

tur, sed *דָּבַר* est absq; conjunctione ad alterum. Minus

accuratè igitur Versio Pagnini, qv

in Opere Regio, (qv

Disput. II.

publica Re-

spond Chri-

stoph Löb-

nero Neof.

Hung.

F

(qv

(quod auspicijs Philippi II. Hispaniarum Regis adornavit Benedictus Arias Montanus,) Hebræo textui interferitur, ita distinguit; *Dixit DEUS Israel, mihi locutus est fortis Israel, cum rō mihi non ad sequens, locutus est, sed ad præcedentia verba; Dixit DEUS Israël, referendum fuisset. Rectius B. Lutherus; Es hat der Gott Israel zu mir gesprochen / der Herr Israel hat geredet.* Avenarius in Lexic. paulò aliter hoc discrimen exprimit; דָּבַר (inquit) dixit, prædixit, edixit, condixit, significat actum dicendi, ideoq; semper sequitur declaratio & expressio dictionis, ubi illa non potest subintelligi, ut Genes. I. dixit DEUS, (nempe) fiat Lux: item fiat firmamentum, colligantur aquæ; germinet terra, fiant luminaria &c. At דָּבַר est loqui & ponitur sine conjunctione rei dictæ, nisi intercesserit hoc verbum. II. Observant Grammatici, verbum דָּבַר non dici de illis, quæ non loquuntur, nec per translationem quidem, דָּבַר verò per prosopopeiam inanimatis tribui, ut Jobi XXXVIII. 35. Nunquid mittes fulgura, & ibunt: & revertentia דָּבַר אֲמַרְרֵי dicent tibi, adsumus. Plura leges apud Mercerum in Thesauro Linguae Hebrææ.

II. Per DEUM *Israëlis* quandoq; tota SS. Trinitas, quandoq; una certa ex Tribus Deitatis Persona denotatur. Hoc loco unam certam & quidem Primam S. Trinitatis personam, DEUM Patrem, per DEUM Israelis designari patet I. quia à SPIRITU JEHOVÆ v. 2. & à PETRA Israelis, hoc est, DEO Filio v. 3. disertè distinguitur. II. quia JEHOVAH Pater totius augustissimi operis exarchus & moderator est. Is enim per Nathan Prophetam promittit Davidi filium, cuius thronum sit stabiliturus in æternum, regnumq; Davidicum fore fir-

[EXPLICAT, VERB. ULT. DAV. II. SAM. XXIII. 1. & seqq. 43.]

firmum jugiter ante faciem DEI. II. Samuel. VII. 5. seqq. I. Paral. XVII. 7. seqq. & hanc promissionē amplissimē explicat & celebrat David, cū in his ultimis verbis, tum Ps. LXXXIX. 4. 5. ubi in Persona DEI inquit; *Disposui testamentum electis meis. juravi David servo meo. Usq; in æternum preparabo semen tuum. Et edificabo in generatione & generationem sedem tuam.* Et Psal. CXXXII. II. *Juravit Dominus David veritatem & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.*

III. Appositissimē verò tribuit hoc loco Rex David nomen צור secundæ Deitatis personæ, h. e. Messia ex se nascituro. Notat enim vox צור *Saxum rupem, aut petram*, & per metaphoram ad fortitudinem, soliditatem, firmitatem & simile quid designandum solet adhiberi. Imò in genere dicitur de quavis re, quæ quis fidit, aut nititur. Moses ben Maimon in More Nebukim, lib. I. cap. 16. observat. hac voce significari *montem vel arcem in rupe positam*, item *silicem durum*; nec non *Lapidicinam*. Lorinus ad Psal. XVIII. 34. adnotat צור denotare *rupem, petram, basin, centrum*. Ad Ps. XIX. 16. inquit *Tzur petra est, vel arx & quasi ἀκρόπολις, Græcè Βοηθός. In Veteri Testamento DEUS locis pene innumeris dicitur צור Tzur (inquit Casaubonus Exercit. XV. num. 13.) quam vocem Græci interpretes modò vertunt ὄρος montem, modò πέτραν petram aut rupem. Petræ lapidisq; voces tributas etiam legimus hominibus. Genes. XLIX. 24. Joseph Aegypti prorex dicitur juxta aliquos; רעה אבן ישראל, pastor lapis Israël, utpote quem pavit, quem tutatus fuit, cui possessiones & pascua assignavit, cui firmamentum fuit; atq; ita Christi typus & figura, qui simul & pastor bonus & Ecclesie angularis lapis factus est*

est, ut exponit Rivetus in h. l. Alii nomen lapidis referunt ad DEUM ipsum, ut pastor lapidis Israel, sit ille, qui à DEO, Lapide Israël, in pastorem populi sui electus est, Esaïæ L. i. Abraham princeps Patrum, *צור רופ* *pes, petra* appellatur; *Attendite ad petram, unde excisus estis, attendite ad Abrahæm, patrem vestrum.* Iddq; vel ob fidei firmitatem, tanquam exemplum enim inconcussa fidei passim proponitur, vide Rom. IV. 3. II. 18. vel ratione originis, quod magis probo, ita ut sensus verborum Prophetæ hic sit; Sicut excisus est petra Lapis ejusdem est naturæ cum rupe, unde est excisus: sic vos componite vitam vestram ad exemplum Abrahami, patris vestri.

IV. *κατ' ἐξοχήν* verò Deus *צור* *petra* dicitur, ideoque inter nomina divina ab Hebræis ponitur. Nam quemadmodum vox *צור* etsi aliqui primâ significatione notat *fortem, potentem*, tamen cum absolutè, sine conditione diminvente vel alienante & quidem substantivè adhibetur, perpetuò & ubiq; verum & omnipotentem DEUM designat, cujus videl. solius est omne robur & fortitudo; ita *צור*, *petra*, res durare idonea, constans & firma per excellentiam DEUS vocatur. Hanc *petræ* appellationem ad nomen admirabile Tetragrammatum proximè accedere probat Casaubonus dicto loco his verbis: *Deniq; petra cum metaphoricè de DEO dicitur, habito respectu ad naturam & proprietatem veræ rupis, aut saxi alicujus durissimi, ad significationem nominis Tetragrammati proximè accedit: quod nomen, æternum & perpetuum DEI esse quum designet; צור sive petra, durationem notat, quæ est continuatio יס' עוול, hoc est, essentia, & causam existendi in creaturas collatam.*

Unī

Uni DEO proprium, & verè esse, & semper esse, sine princi-
 pio & sine; & dare alijs, ut sint: res creata non nisi vi
 creatoris subsistunt, & tamdiu subsistunt, quamdiu illi pla-
 cet. Ut igitur propter veram essentiam DEUS dicitur
 יהוה *ô ôw* אלה *ô hv*, hoc est, is qui est, & is qui erat: Ita
 propter perpetuam subsistentiam appellatur Petra: Idg, a-
 pud Hebræos unum est è nominibus DEI. Hæc ille. Unde
 etiam ab interpretibus Sacrorum Librorum Græcis &
 Latinis persæpe vox צור nō *petra*, aut *rupes*, vel *fortitudo*,
 sed *DEUS* vertitur. Ex. gr. Devt. XXXII. 4. Opus *צור*
 perfectum est. Vulgata; DEI perfecta sunt opera v. 15.
 Incrassatus est dilectus & recalcitravit; incrassatus, im-
 pinguatus, dilatatus, dereliquit DEUM factorem suum & re-
 cessit à צור (Pagninus, despexit DEUM) salutis sua. Vulgata:
 recessit à DEO salutari suo. v. 31. Nam *petra eorum non*
est, ut petra nostra. Vulgata; Non enim est DEUS no-
 ster, ut dii eorum, & sapius in eodem capite. II. Sa-
 muel. XXII. 32. Quis enim DEUS præter Dominum, aut
 quis est *petra præter DEUM nostrum.* Vulgata; Quis est
 DEUS præter Dominum & quis DEUS fortis, præter
 DEUM nostrum. Psal. XVIII. 32. Quis צור (vulgata)
 quis DEUS præter DEUM nostrum. Psal. XXXI. 3. *Sis mi-*
hi rupes firma, (petra fortitudinis) domus munita. Vul-
 gata; Esto mihi in DEUM protectorem & domum re-
 fugii. Psal. LXXIII. 25. *Petra cordis mei & portio mea*
DEUS. LXX. *ô θεός τῆς καρδίας μου.* Vulgata, DEUS cor-
 dis mei & pars mea DEUS in æternum. Et multis aliis in
 locis. Est itaq; DEUS *petra salutis nostræ*, fortitudo no-
 stra, arx nostra & quasi ἀποθώκη, præsidium, propu-
 gnaculum & refugium nostrum firmum, rupes robu-
 sta & locus munitissimus, ad quem verà fide confuge-
 re pos-

re possumus & in quo adversum omnes injurias tuti consistimus. Hinc meritò inquit Esaias cap. XXVI. 4. *Sperate in Dominum in sempiternum, in Dominum Deum, qui est, צור עלימים* *petra seculorum*, h. e. interprete Cornel. à Lapide, *constantia, firmitas & robur perpetuum, quod nunquam finem inveniet, ut meritò in eum spes vestras defigere possitis, scientes eas nunquam per omnem aternitatem frustratum iri.*

V. Vidimus DEUM trinunum absolute *Petra* nomine in scripturis representari, nunc secundam DEITATIS personam, Filium nempe DEI in specie à Prophetis & Apostolis petram & lapidem appellari, ostendendum est. Salvator ipse id nominis sibi ut proprium vendicat Matth. XVI. 18. *Tu es Petrus & super banc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non preva- lebunt adversus eam.* Baronius, Bellarminus, aliiq; Omnipotentia Pontificia assertores Apostolum Petrum, *petra* nomine hoc loco à Christo vocari, illumque à Christo constitutum esse Ecclesie suae petram, lapidem primarium, fundamentum, principem & Monarcham, acriter contendunt, ut inde R. Pontificis Monarchiam fulciant. Ubi quidem non imus inficias Patrum nonnullos *per petram* hoc loco *Petrum* intelligere, verum illos de Petri monarchia, metaphorà hac ipsi promissa, quicquam cogitasse negamus, quod solidè contra Baronium demonstrat Casaubonus Exercit. XV. num. 14. Petram dixerunt Petrum Patres aliqui non ad designandum aliquem principatum aut monarchiam (Non enim *Petra* symbolum dominationis est, ne in Christo quidem,) sed partim ob *soliditatem devotionis*, partim *quia articulus fidei, quem ipse confessione sua*

suâ est complexus, omnium fidei articularum primus, principium fidei & universa religionis Christiane fundamentum est, partim deniq; quia primus in nationibus fidei fundamenta posuit, ut loquitur Ambrosius de sanctis per annum serm. II. Multò tamen rectius alii, appellatione Petræ in verbis Domini intelligunt vel Petri fidem, aut ἐξομολόγησιν i. e. confessionem fidei à Petro editam (Tu es Christus filius DEI vivi) ut Chrysostomus & Theophylactus in h. l. Nazianzenus de compositâ differendi ratione. Augustinus in Epist. I. Johan. tract. 10. Basilius Seleucensis Sermone in hanc Matth. pericopam, vel ipsum Christum, nempe quem Petrus confessus est, quomodo vocem PETRÆ isto loco esse accipiendam accuratè & copiosè docet Augustinus pluribus locis, ut in Johan. tract. 124. de Trinit. lib. 2. cap. 17. De Verbis Domini secundum Matth. serm. 13. & cum eo patres plurimi, Peæclarè ait idem augustissimus Ecclesiæ doctor Retractat. lib. I. cap. 21. Non dictum est Petro, Tu es Petra; sed, Tu es Petrus: Petra autem erat Christus, quem confessus Simon, sicut eum tota Ecclesia confitetur, dictus est Petrus. Basilius tractat. de pœnit. pag. 244. Licet Petrus suo modo petra dici possit, (quatenus videl. omnes fideles lapides vivi dicuntur) Christus tamen est illa immobilis petra, quæ concuti nequit. Beda in homiliis; Super hanc petram, hoc est, super DEum Salvatorem, qui fideli suo cognitori, amatori, Confessori participium sui nominis donavit, ut videl. à petra Petrus vocaretur. Sed instar omnium Patrum Paulus est, interpres verborum Christi omni exceptione major, qui inquit I. Corinth. III. 2. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Rectè Casaubonus

bonus toties allegatus Exercit. XIII. num. 16. *Si Simon est Petra, quomodo Christus est Petra, & si primum Ecclesia fundamentum, ut non semel affirmat Baronius, Petrus censeri debet, habemus, ut duas Petras, sic duos Christos, quæ manifesta est blasphemia &c.* Vide in rem hanc plura in Harmonia Evangel. B. Chemnitii cap. LXXV. p. 929. In Quæstion. Evangel. Pelargi in h. l. in primis apud jam dictum Casaubonum Exercit. XIII. num. 15. 16. 17. 18. & Exercit. XV. num. 12. 13. 14. 15. 16.

VI. Apostolus Paulus disertè Christum petram appellat I. Cor. X. 4. uti inquit, *Bibebant (Israelitæ) de spirituali, quæ illos comitabatur, petra: Petra autem erat Christus* i. e. Christus erat *πέτρα πνευματικὴ* significata per petram materialem in deserto, & quæ profuebat aqua miraculosa. Exod. XVII. 6. Quando enim Paulus hoc loco ait; *petra erat Christus*, non loquitur de petrâ corporali, quæ immobilis perstitit in deserto, sed de petrâ concomitante (*ἀκολουθῶσα*) Israelitas & hanc vocat verè Christum. Nam Christus populum Israeliticum per desertū euntem comitabatur & ab omnibus periculis immunè præstabat. Hic est ille comes, adiutor, ductor, servator & vindex Israelitarū, de quo Exod. XXIII. 20. 21. *Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te & custodiat in viâ & introducat in locum, quem præparavi. Observa eum & audi vocem ejus, nec contemnendum putes, neque enim (impune) feret prævaricationes vestras, & est nomen meum in illo, hoc est, inquit Tremellius, JEHOVAH est, & non creatus angelus. Rom. IX. 33. & I. Petr. II. 8. Salvator ob profundissimæ Exinanitionis admirabilem Oeconomiam respectu incredulorum dicitur *λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκάνδα-**

28, *Lapis offensionis & petra scandali*, quæ verba desumpta sunt ex Esaia cap. VIII. v. 14. Idem appellatur *Lapis probationis*, sive probatus, *angularis*, confer Eph. II. 20. seq. *pretiosus & rarus*, confer Esa. LIV. II. *fundatio fundationis*, sive (ut exponam Hebraismum) fundatio fundatissima, Ef. XXVIII. 16. I. Petr. II. 6. *Lapis, quem reprobarunt ædificantes* Psalm. CXVIII. 22. Matth. XXI. 42. I. Pet. II. 7. *Lapis de monte excisus sine manibus Daniel. II. 34. Lapis in quo sunt septem oculi* Zach. III. 9. i. e. absolutissima providentia vel charismatum Spiritus S. perfectio. *Lapis vivus*, I. Petr. II. 4. viva scil. & fundamentalis petra, super quam spiritualis Israelis sive Ecclesiæ ædificium extructum est Ephes. II. 20. 21.

VII. Foramina hujus Petræ, quorum mentio fit Cantic. II. 13. sunt sanctissima Christi vulnera. Rectè venerabilis Beda in h. l. *Si juxta expositionem Pauli Petra erat Christus, quæ sunt foramina petra, nisi vulnera, quæ pro nostra salute suscepit Christus.* Calsiodorus in eund. loc. *In his foraminibus sponsa moratur, quia totam spem suæ salutis in passione sui redemptoris constituit. Ibi ab insidijs malignorum Spirituum quæ à raptu accipitris securæ delitescit.* Huc respicit etiam Bernhardus serm. 61. in Cantic. *Ego sidenter, quod ex me mihi deest, usurpo mihi ex visceribus Domini, quoniam misericordiam affluunt, nec desunt foramina, per quæ effluunt. Foderunt manus ejus & pedes, latusque lancea perforarunt, per has rimas licet mihi sugere mel de petrâ, oleumque de saxo durissimo i. e. gustare & videre, quàm svavis sit Dominus.*

VIII. Tribuitur autem metaphorica petre appellatio in Scripturis & à Sanctis patribus Domino nostro

G

Jesu

Jesu Christo, duabus potissimum de causis. I. quia DEUS est, idem essentiâ cum Patre & Spiritu S: Inest rupibus & saxis, ut statum suum & naturam immutabiliter conservent. Hinc Gregorius Nyssenus in libro de perfectione, exponens Christi nomina, Petrâ appellatione ait significari τὸ πῶλον, καὶ ἀμείβετον, καὶ σερρόν, naturam fixam, immutabilem & firmam. Dicitur itaq; Salvator ΠΑΣ sive petra, quia est DEUS permanens in secula Dan. VI. 26. perpetuò durans & immutabiliter existens. Ps. CII. 26. *In initio tu Domine terram fundasti & opera manuum tuarum sunt caeli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascunt, verum tu idem es perpetuò & anni tui non finiuntur*, quod ad Christum accommodat Epistola ad Hebræos cap. I. 10. 11. 12. II. quia præstat Ecclesiâ suâ, utpote *edificio DEI* I. Cor. III. 9. Ephes. II. 21. & *domui spirituali* I. Petr. II. 5. solidum & immotum fundamentum, ut petra firmissima, ipsiq; dat τὸ εἶναι καὶ μένει ἀτάλκτον, h. e. esse & durare stabile. Et hoc est quod ipse dicit Matth. XVI. 18. *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & porta inferi non prevalebunt ei.* Est itaq; inconcussæ firmitudinis & æternæ durationis opus Ecclesia, quippe quæ fundamento nititur petra Christo. Hinc rectè Eusebius Præparationis Evangelicæ libro primo ait, *Ecclesiam stare & manere immotam, quia Christus pronuncia vit eam stare & radicatum esse super immotâ petrâ, virtute suâ.* Ad petrâ patet fugatis & exulibus refugiū sic Christus est refugiū firmū fide ad ipsum recurrentibus. Quod si hostes ingruunt, *ille velut pelagi rupes immota resistit*, sicut est apud Poëtam de Latino. Meritò exclamat Bernardus serm. 61. in Cantic. *Quid nō boni in petra hac? In*
petra

petra exaltatus, in petra securus, in petra firmiter sto. Securus ab hoste, securus à casu. Et paulò post; Eremit mundus, premit corpus, Diabolus insidiat ur, non cado, fundatus enim sum super petram firmam. Sunt & alia appellationis hujus rationes, scil. Quemadmodum Petra illa in deserto Mosis baculo percussa largissimas fudit aqvas, quibus Israelita sitim suam restinxerunt, Num. XX. II. Sic Christus in cruce à DEO percussus propter peccata nostra effudit sanguinem, quo sitis animarum nostrarum restinguitur. Similitudinem hanc proponit Belarminus Conc. XXXIX. de S. Laurentio his verbis; Stabat, inquit, aliquando Moses coram silice, & virgam in manu tenebat, & populis sitientibus petram percutere non audebat, sed agebat: Num ex petrâ hac vobis aqvam poterimus elicere? Num. XX. 10. Percussit tamen virga silicem, & ecce largissime aqva profluxerunt. Ita plane, auditores, apparuit quondam in Sion lapis magnus, lapis angularis, lapis offensionis & petra scandali: populus sitiēbat, & lapis clamabat; Si quis sitit, veniat ad me, & bibat Job. VII. 37. Verum Mosaici sacerdotes & scribe & Pharisai impingebant in eum & dicebant; Non est hic homo à DEO qui Sabbathum non custodit. Scimus, quia hic homo peccator est. Joh. IX. 16. 24. Nathanael quov, dicebat. A Nazareth potest aliquid boni esse? Joh. I. 46. Sed percutit Judæe petram, feri silicem rebellis & incredule. Percutit Judæus lapidem, clavos figit, petrus fodit, & ecce scaturiunt fontes charismatum, pluvii imbres sacramentorum, currunt flumina sanguinis pretiosis, quæ peccatorum maculas abluint, virtutum plantas irrigant, & sitim terrene cupiditatis extinguunt. Hæc ille. Plures rationes, cur Christus dicatur Petra, vide apud

B. Gerhardum Comment. in prior. Epistol. Petr. cap. II. v. 6. & Cardinalem Cufanum, Excitationum libri II. initio.

IX. Demonstravimus hætenus, quod & quare Salvator noster præcipuè in multis Scripturæ locis Petra dicatur: in his ultimis verò verbis Davidis per Petram Israelis eundem determinari colligitur I. ex distinctà à reliqvis personis divinis distinctione. Nam ut distincta persona à Spiritu Jehovæ v. 2. & DEO Israelis v. 3. loquens introducitur. II. ex addita descriptione. Dicitur enim מוֹשֵׁל בְּיָדָם צַדִּיק מוֹשֵׁל יְרֵאתָהּ אֱלֹהִים LXX. Interp. versio: *δεξων ἐν ἀνδραπόδοις δικαιοῦ*, *δεξις φόβου θεῶν*. Vulgata: *Dominator hominum, justus dominator in timore DEI*. Tigurina: *Dominator super homines justus sit, dominator (habeat) timorem DEI*. Pagnini: *Dominator in hominibus, justus sit, dominator cum timore DEI*. Ariæ Montani: *Dominans in homine, justus dominator timoris DEI*. Tremellii; *qui dominatur hominibus istis (Israëlitis, ut addit in notis) justus esto, dominans in timore DEI*. Lutheri; *der gerechte Herrscher / unter den Menschen / der Herrscher in der Furcht Gottes*.

X. מוֹשֵׁל notat eum, qui dominatur & cum imperio est, à מְשָׁל quod est dominationem & potestatem publicam habuit, imperavit. Diciturq; plerumq; de dominatione & imperio regali, aut certè præpotentis hominis. Nota, inquit Dn. D. Feurbornius Fascicul. I. Disp. III. p. 202. quod radix מְשָׁל non tam significet communiter, quàm regaliter imperavit seu habuit sublimem ἐξουσίαν, potestatem, auctoritatem, virtutem & potentiam, eamq; exeruit & adhibuit, non tantum in verbis, sed etiam in factis.

Græci

Græci, quos septuaginta interpretes salutamus, quando; reddunt per ἀρχεν, ut h. l. & Gen. XLV. 8. Judic. VIII. 22. Mich. V. 2. modò per κυριεω. ut Gen. III. 16. interdum per δεσποζειν, ut Psalm. XXII. 29. aliquando per ἐξουσιζειν, ut II. Paral. XX. 6. Nehem. IX. 37. Chaldaica paraphrases per sæpe regnandi verbo transferrunt. Tribuitur quoq; hoc verbum sermoni, & significat quasi κυριαν γωσων dominantem sententiam, celebre & authenticum quoddam dictum proferre, ut sunt adagia, apophthegmata, proverbia, similitudines &c. quæ habent autoritatem & dominium præ cæteris, sive quæ prædominantur atq; præpollent vulgari modo loquendi.

XI. Nomen hebræum אֲדָמָה primi hominum parentis, qui totam illam humanæ gentis tragœdium invenit, proprium & individuale fuit. Sed & sæpè specificum est & appellativum & ideò utriq; sexui commune. In Levitico non solum Eva sed & quævis mulier alia frequentissimè vocatur אֲדָמָה. Interdum cum præfixo הַ Emphatico peculiariter notat Messiam ut Esa. II. 22. & alibi. Hoc loco appellativè accipiendum esse, res ipsa docet. Caterum, quod obiter observandum, tria habent Hebræi vocabula, quibus hominem designant; אֲדָמָה אִישׁ אֲדָמָה, & אֲדָמָה propriè hominem fragilem, infirmum, omnibus miseriarum telis expositum significat, אֲדָמָה hominem vilem, abjectum, plebejum. אֲדָמָה virum vel hominem præstantem.

XII. Franciscus Vatablus itemq; Estius in annotationibus ad h. l. verba hæc, Dominator inter homines &c. Davidi regi accommodant; quasi prædixit

DEus Davidi, priusquam esset Rex constitutus, se fore dominatorem & regem hominum justum & timentem Deum. Verum violenta est verborum Davidis detorsio ac depravatio, quando hæc de regno ac Dominio Davidis temporali accipiuntur, ut supra quoque disput. I. th. 7. insinuatum est, *Rejicienda est*, (graviter monet B. Lutherus Comment. in hæc ultima verba Davidis Tō. III. Witteberg. Latin. fol. 113.) *futilis & nibili Rabbiorum interpretatio, & eorum, qui illos sequuntur, qui hoc à Davide de seipso dici putant, videlicet regnum seu dominationem ejus justam fore, & eam administraturum esse in timore DEI, quia ipse à DEO sit constitutus Rex & gubernator. Longè alius hic promittitur Dominator justus, & in timore DEI, &c. Constituimus itaque, I. de nullo alio, quam æterno & justissimo Dominatore, DEO Optimo Maximo hic sermonem esse, II. Secundam SS. Trinitatis personam æterni Patris æternum filium, qui constituto divinitus tempore carnem assumpsit, hoc loco per מֶלֶךְ בְּאֵרָם, dominatorem hominum intelligi. Hinc rectè Chaldaica paraphrasis: *Dixit, quod constituerit mihi regem, ipse est Messias, qui futurus est, ut surgat & dominetur in timore DEI.* Et notanter ait loc. cit. Lutherus; *Quoties legis hoc vocabulum (מֶלֶךְ) ipsi DEO tribui, tuto & rectè intelligis dici de Jesu Christo, filio DEI.* Sic Micheas Propheta claris & tanquam ex hoc ipso nostro loco (quod ibidem affirmat Lutherus) desumptis verbis, de Christo nascituro ex Bethlehem dicit cap. V. 1. *Et tu Bethlehem Ephrata, parvula es in millibus Juda, ex te mihi exibit, qui sit מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל Dominator in Israele, cujus egressiones inde à principio, à diebus æternitatis.* Judæi apud Lyranum per hunc dominato-*

rem intelligunt Ezechiam, alii de Zorobabele hoc Propheta vaticinium interpretati sunt, ut refert Chryso-
stomus homil. 7. in Matthæum & Theodoretus com-
ment, in Mich. sed de neutro accipi ullo modo potest.
Nam I. Ezechias rex in regiâ urbe Jerusalem, Zoraba-
bel verò Babylone natus est, non in Bethlehem. II. E-
gressiones ab initio & diebus æternitatis nec Ezechia
nec Zorobabeli conveniunt. Sanè, Jonathan Chal-
dæus, qui circa nati Christi tempora vixit, disertè hoc
Oraculum de Messia exponit, Paraphrasis ejus ita ha-
bet: *Et tu Bethlehem Epbrata, quodammodo minor fuisti,*
quam ut numerareris inter obliadas domus Juda: ex te
coram me prodibit MESSIAS, ut sit exercens imperium super
Israel, cujus nomen dictum à principio, à diebus seculi. De
Messia intelligendum esse etiam principes Sacerdo-
tum & Scribæ populi sciverunt, consulti enim ab He-
rode de loco nativitatis Christi opportunè Prophe-
tam allegant Matth. II. 6. Nec dissentiunt recentio-
rum Judæorum præcipui. Rab. Salomon Jarchius, Rab-
binorum sui temporis antesignanus Propheta verba
ita interpretatur, ut nostro textui, quem jam exponi-
mus, ferè congruant. *Ex te, inquit, egredietur mihi*
Messias, filius David, sicut ipse dictus lapis, quem reprobave-
runt adificantes. En lapidem appellat hunc מוֹשֵׁל, quem
reprobaverunt adificantes ex Psal. CXVII. 22. quem pe-
tram Israël salutem David in suis novissimis. Rab. Da-
vid Kimchi de Messia quoque vaticinium hoc accipit,
quamvis non sine depravationibus.

XIII. Sunt & alia loca plurima, in quibus Messias
Dominantis titulo honoratur, quorum haud postre-
mus est Jeremia XXX. 21. *Et erit dux ejus ex eo, & do-*
minator

minator de medio ejus egredietur. De Mefiâ loquitur, inquit hic rectè Vatablus in annotationibus, qui fecundum carnem erat de genere Israël. Eodem modo exponunt Estius, Eman. Sa, Menochius, Tirinus & alij, imò omnes Hebræi, Græci, Latini & Chaldaei, ut ait jam dictus Tirinus Comment, in h. l. Danielis IX. 25. vocatur *princeps*. Alibi verò ut Jer. XXIII. 5. Rex. Rex justus & mansuetus, Zach. IX. 9. βασιλεύς τῶν Ἰσραήλων. Matth. II. 2. Præclarè Nathanael Joh. I. 50. *Tu es filius DEI, tu es rex Israël.* βασιλεύς ἀπάτωρ ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. Heb. VII. 3. ἀρχῶν τῶν βασιλείων τῆς γῆς. Apocal. I. 5. κύριος κυρίων καὶ βασιλεύς βασιλείων. Apocal. XVII. 14. cap. XIX. 16. i. Tim. VI. 15.

XIV. Porro *justus dominator* Messias à Davide appellatur, I. ob justitiam sanctissimâ suâ obedientiâ, passione ac morte acquisitam & per fidem nobis credentibus applicatam, ob quam rationem *Rex justus* Zach. IX. 9. *Rex justitia* Hebr. VII. 2. *Germen justum*, Jer. XXIII. 5. *Jehova justitia nostrav.* 6. δίκαιος, *justus* κατ' ἐξοχήν Rom. V. 19. *factus nobis justitia* I. Cor. I. 30. dicitur. II. ob justitiæ, si ita loqui fas est, distributiæ exercitium, quo piis & credentibus ex merâ gratiâ vitæ æternæ præmia largitur, incredulos verò atq; præfractè impios justè punit & condemnat. Sic enim Esaias cap. XI. (quod caput totum, ut ait Hieronymus, de Mefiâ, tam Christiani, quam Circumcisio loqui fententur) v. 4. 5. *Et judicabit in justitia renes, & corripiet in æquitate mansuetos terræ, & percutiet terram virgâ oris sui, & spiritus labiorum suorum interficiet impium. Erit q; justitia cingulum lumborum ipsius & fides cingulum renium*

EXPLIC. VERB. ULT. DAVID. II. SAM. XXIII. 1. seqq. 57

venum ipſus Jer. XXIII. 5. Excitabo Davidi germen juſtum, & regnabit rex, & faciet judicium & juſtitiam in terrâ. Conf. II. Theſſal. I. 6. 7. 8.

XV. Additur demum *in timore DEI*. Hæc verba vel *reſpiciunt ipſum Dominatorem hominum juſtum ut cauſam efficientem*, uti exponit B. Lutherus loco allegato inqviens; *In Hebræo textu hæc verba coherent; petra Iſrael, juſtus Dominator, ſeu juſte Dominus inter homines & dominator efficiens timorem DEI*. Et poſtea, ut probet per Dominatorem hunc non intelligi Davidem, inqvit; *Longè alius hic promittitur dominator juſtus & in timore DEI*. Nam David ſua gubernatione unum quidem hominem juſtum & timentem DEI reddidit, imò ne ſc quidem ipſum, ac ne Moſes quidem ipſe, legis & politiæ conſtitutor. ut & Rom. 3. confirmat Paulus. Sed quicumq; unquam fuerunt juſti, timentes DEUM, ij per hunc Dominum, ſeu Dominatorem JEſum Chriſtum, Meſſiam ſeu petram Iſraelis juſtificati & ad verum timorem DEI perducti ſunt. Vel ſunt nota ſubjecti dominationis, ut ſenſus ſit; Quoniam Meſſias dominator omnium ſit maximè tamen eſſe illorum Dominum, qui DEUM timent. Hos enim tam providè, benignè & clementer regit & gubernat ac præſidio ſuo tuetur, ut horum quaſi ſolorum curam, neglectis ferè alijs, gerere videatur, ut explicant Caſparus Sanctius, Cornelius à Lapide, & Jacobus Tirinus in h. J. juxta hanc interpretationem duplex Chriſti deſcribitur regnum; *potentiæ*, quod in dominio ſuper omnes homines, & *gratiæ*, quod in dominio ſuper fideles & timentes DEUM conſiſtit.

XVI. Obſervetur I. *Dominium hoc Salvatorem noſtrum ab æterno habuiſſe, ſecundum nativam divinam, & in tem-*

H

porc

pore idipsum à Patre adeptum esse juxta naturam huma-
 nam. De priori constat. Uti enim Christus æterni Patris
 consubstantialis est filius, ita quoque unus & idem Do-
 minus est cum eo, juxta Symbolum Athanasianum; *Do-
 minus Pater, Dominus filius, Dominus Spiritus S.* Et ta-
 men non tres Domini, sed unus est Dominus. De posteriori
 loquitur Psalmus VIII. v. 5. seqq. *Quid est homo, quod
 memor es ejus? aut filius hominis, quod visitas eum? Et fe-
 cisti eum paulisper descere* מְהִימָה à Diis (ωσπ' ἀγγέ-
 λης vertunt LXX. Interpretes, quos sequutus est Pau-
 lus in Epistola ad Hebræos cap. II. 7.) *sed gloria & ho-
 nore coronasti* דָּוָר דָּוָר *Dominari facies eum super opera
 manuum tuarum. Dominari faciet. Quis? Deus pater.
 Quem? Jesum Christum. Secundū quā naturam? Non di-
 vinā, sed humanam; utpote secundumquam fuerat pri-
 mō humiliatus, & infra angelos depressus. Quando sic
 eum dominari facturus fuit? Non ante sed post elap-
 sum humiliationis antegressā statum, non quoad do-
 minii divini κτῆσιω & particularem χρῆσιω, sic enim
 ante erat etiam ut homo Dominus & Dominator in
 ipso κενώσεως statu, sed quoad ejusdem plenariam usur-
 pationem, ut rectè exponit Dn. D. Feurbornius Σκια-
 γραφίας Theol. dissert. III. rh. 23. & 24. Hinc Petrus Act.
 II. 36. asserit; DEū Patrem Jesum filium suum, quem Ju-
 dæi crucifixerunt, fecisse *Dominum & Christū*, quod de
 Christo secundū carnem intelligendum esse ex Atha-
 nasio (qui copiosè docet, Petrum εἰς τὴν ἑσῖαν τῆς λόγος, ἀλ-
 λά τὸν ἀνθρώπον respexisse,) Basilio, Gregorio Nazianze-
 no, Cyrillo Alexandrino (qui dicit, *Christum ut homi-
 nem in potestatem dominandi simul ascendisse.*) Epipha-
 nio (qui dicit, τὸ ἐν Μαρίας συλληφθέν, τὸ ἐν Θεότητι συ-
 βενῶθέν, *quod ex Mariā conceptum est, & DEitati commu-**

tum esse Dominum factum) Theodoro Raythi Presbytero, Gregorio Nysseno, (*ὅτι dicit, καὶ τὸ σῶμα κύριον λέγεται*) Theodoretō, Theophylactō, Tertulliano, Ambrosio, Beda, atq; ex ipsis Pontificijs, Lorino, Cornelio à Lapide, Bellarmino, alijs, imò & Calvinianis, Conr. Pelicano, Calvino, Beza, Marlorato probat Dn. D. Dorſcheus in Pentadecad. dis. Acad. dis. XV. th. 3. Quando verò Petrus innuit, DEUM tunc Jesum fecisse Dominum ac Christum, cum ex mortuis resurrexit, & in cœlos ascendit, id *partim* & secundariò, *de declaratione* hujus mysterij accipiendum est, vide Rom. 1.3. quomodo Cyrillus Alexandrinus lib. 9. Theſauri cap. 3. illud *fecit per declaravit* exponit, inqviens; *Tunc credentium propriè factum esse Dominum, quando suo sanguine omnibus redemptis Christus dominus declaratus est.* Nō tamen de nudà declaratione aut manifestatione sed & reali exaltatione verba Apostoli Cyrillum intelligere ex præcedentibus patet. *Partim* & primariò *de plenariò dominij illius in naturâ humanâ exercitio*, quod Christus post resurrectionem ex mortuis & ascensionem ad cœlos demum exerere cœpit & plenissimè in extremo die exeret, ut ex Phil. II. 9. 10. 11. Heb. II. 7. 8. I. Cor. XV. 24. 25. 26. 27. liquet. Accepit itaq; Christus ut homo dominium illud in ipsâ statim Unione primùm quoad *κτῆσαν* seu possessionem, ubi *πάν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος* in assumptâ carne personaliter habitare cœpit Colofs. II. 9. & deinde quoad plenariam & gloriosam usurpationem per exaltationem in thronum immensæ & omnidominæ gloriæ.

XVII. Non tamen propterea Christus dicendus est Dominus duplex, scil. *ἀποκύριος*, ein selb Herr/

H 2

secun-

secundū divinitatē, & *ὁ κύριος πάντων*, Dominus factus seu factitius, ein gemachter Herr und Regent/ secundum humanitatē. Uti n. Christus ita verus DEUS est & verus homo, ut sit una persona, non plures, ita etiam unus Dominus est, non duplex, quamvis dominium illud suum respectu unius naturæ ab aeterno habeat, respectu verò alterius in tempore acceperit. Et sicut Christus secundum divinam naturam ex Patre ante secula genitus est, & secundum humanam naturam ex Mariâ semper virgine in tempore natus, nec tamen propterea duplex est Filius sed unus, idemque DEI & Mariæ filius: ita nec propterea, quod aliter ei competit rerum omnium dominium, ut DEO, aliter ut homini, duplex Dominus appellari potest aut debet. Nam unus est Dominus, *Iesus Christus*, per quem omnia & nos per ipsum. I. Cor. VIII. 6. Unus Dominus, una fides, unum baptisma Eph. IV. 5. Et licet aliud esse videtur, Christū dicere Dominū & Dominatorem factum seu factitiū simpliciter, ut Ariani & Photiniani impiè contendunt, & aliud eundem talem dicere, quatenus homo est, seu secundum humanitatem, ut eum simul DEUM aeternum & minimè factum ratione divinitatis esse fatearis, attamen, quia ita S. Scriptura asserit, quod DEUS JESUM, DOMINUM & CHRISTUM fecerit, ut tamen ipsum etiam quatenus homo est, non Dominum factum seu factitium, sed Dominum de cælo appellet sicut scriptum est I. Cor. XV. 47. *Primus homo de terra terrenus, secundus homo, ὁ κύριος ἐξ οὐρανόσ*, ab hac potius loquendi ratione abstinemus, ne CHRISTUM naturalem & aeternum Dominum esse negare, vel plures Dominos cum Nestorio introducere velle videamur.

XVIII. Observetur II. *Dominium hoc Christi* *Ἰσχυρὸς* non esse mundanum & corporale, sed caeleste & spirituale. R. David Kimchi inter recentiores Judæorum Magistros minimè minimus ad loc. supra allegat. Mich. V. 2. objicit nobis Christianis, quod Messias noster non dominatus fuerit Israelitis, sed Israelita potius ipse, כִּי הוּא אֱלֹהֵי מִשְׁרָוּ בֵּרוּ כִּי הוּא אֱלֹהֵי מִשְׁרָוּ scil. ipsum persequendo, & in crucem agendo. Sed respondemus I. *Concedendo*, Christum humano imperio aut mundano dominio de facto ita nunquam gubernasse populum Israeliticum. Regimen enim ipsius non terrena ac mundana sapit sceptris, sed divina & spiritualia vide Psal. CX. 4. h. e. Fungitur officio Regis, titulo & jure Domini spiritualis in Ecclesiam, ad ejusdem ædificationem & tutelam ac tandem glorificationem æternam. Et hoc est, quod Christus ipse fatetur, Johan. XVIII. 36. *Regnum meum*, inquit, *οὐκ ἐστὶν ἐν τοῦ τοῦ* & *ἐκ τῆς κόσμου* *κόσμου*, non est hinc & de hoc mundo. Ex mundo sive de mundo regnum suum esse negat, quemadmodum etiam pios, hoc est morigeros regni sui cives & subditos negat esse *ἐκ τῆς κόσμου* Joh. XV. 19. *Quamvis enim regnum Christi sit in mundo*, quia regnum gratie in his terris administratur, & Ecclesia ex genere humano colligitur, tamen non est ex mundo vel de mundo, quia non habet proprietates regni terreni, nec administratur more hujus sæculi. Uterudite observat B. Gerhardus, avunculus meus desideratissimus in continuat. Harmon. Evangel. cap. CXCI. p. 1870. in h. l. II. *distinguendo* inter Israelitas carnales sive qui secundum carnem ex Jacobo Patriarcha sunt prognati & Israelitas spirituales, sive filios Israel secundum spiritum, qui sc.

fidem illius imitantur. Nam, quemadmodum Jacob *Israel* dictus, in cultu divino fuit sincerus, DEI amantissimus, ad cuius mandata vitam omnem instituit, sic *Israelitæ* & *Israel* dicuntur ejus vestigia sequentes, pii & fideles, licet ex Jacobo non omnes sint oriundi. Hoc discrimen ipsa Scriptura facit Johann. I. 48. Rom. IX. 6. Gal. VI. 16. De his cum primis non illis loquitur vaticinium Micheæ. Hi enim sunt proprius hujus Domini dominantis populus, Exod. XIX. 5. 6. Tit. II. 14. Hos amicè, gratiosè & salubriter gubernat, ποιμαίνεις (quæ voce in allegatione hujus oraculi utitur Evangelista Matth. cap. II. 6. ad designandum mansuerum & comæ Messie imperium, benevolentie & adfectus erga subditos plenum) pascit & defendit, velut verus pastor suas oves, confer Ezech. XXXIV. 23. & c. XXXVII. 24. Dominatur Messias omnibus hominibus ut jam dicitur, sed peculiariter dominatur fœderatis suis, sanguine suo purpuratis, qui promissionè Abrahæ factâ verâ fide apprehendunt, hiq; sunt subditi ejus in regno gratiæ. Duplici itaq; æquivocatione decipiuntur Judæi, quarum prima est in voce *Dominus*, altera in voce *Israel*, ut eruditè observat B. D. Jacob. Martini de Trib. Elohim lib. III. cap. 30.

XIX. Observetur III. *Dominium Christi Θεανθρώπου esse amplissimum.* Dominatur enim divino & incomprehensibili dominio super omnes homines & in universum super omnes creaturas in omnibus locis non solum ut Deus sed etiam ut homo, in regno potentie. Psal. LXXII. (quem de Christo loqui contra Judæos & judaizantes Calvinianos certis argumentis probat Dn. D. Feur-

D. Feurbornius Fascicul. I. disput. 3. p. 207. seqq. confer Dn. D. Dorfschei Synopf. Theol. Zachar. parte I. cap. V. §. 50. & Pentadec. Diff. Acad. Disp. III. §. 43.) v. 8. dicitur; *Et dominabitur* (deducet auctoritatem & imperium suum) *à mari usq. ad mare & à flumine usq. ad terminos terra.* Cum Davide consentit Zacharias cap. IX. 10. inqviens, *Potestas ejus* (dominium regium divinum) *erit à mari usq. ad mare, & à flumine usq. ad fines terra.* Nota I. sermonem hic itidem de Christo esse, clarissimo interprete Matth. cap. XXI. 5. II. describi his verbis non eum tantum dominatum, qui Israëliticæ genti promissus est, ut vult in h. l. commentans Christophor. à Castro Jesuita, sed dominatum Orbis terrarum absolutum h. e. regnum potentia & dominium illud catholicum Melsiæ, immediatè in hæc sub-lunaria, quæ orbis terrarum ambitu comprehenduntur; consequenter verò in totam universitatem creaturarum secundum stilum Scripturæ Psal. LIX. 14. & XCV. 3. 4-5. confer Psal. VIII. 7. 8. I. Cor. XV. 27. Est itaq; Christus *πάντων κυρίως* Act. X. 38. *πάντων* scilicet *κυρίως*, quæ ab ipso sunt distincta. Rectè Damascenus lib. III. Orthod. fidei cap. 21. p. 261. *Nos dominatorem ipsum dicimus & Dominum omnis creatura, unum Christum, eundemq. DEum simul ac hominem & omnia scientem.* Imò & gratiosum suum dominium, sive regnū gratiæ suæ extendit Melsias in universum terrarum orbem habitabilem. Nam sceptrum Evangelicæ potentia è Zione emittens Psal. CX. 3. longè lateq; per universum mundū dominio admirabili derivavit. Vide Esa. II. 2. Haggæi II. 7. 8. 9. Luc. XXIV. 46. 47. Actor. I. 8. Rō,

8. Rō. X. 18. Col. I. 6. 23. Hinc rectè Irenæus Apostolorum temporibus vicinus lib. I. cap. 2. inquit; *Ecclēsia per universum orbem, usq; ad fines terra seminata est.*

XX. Observetur IV. *Dominium Christi Deav Deōrū esse infinitum, interminabile & perennissimum.* Expendenda hīc imprimis verba Danielis cap. VII. v. 13. & 14. *Videbam, inquit vir ille desideriorū, in visione nocturna & ecce veniebat cum nubibus caeli quidā tanquam Filius hominis usq; ad antiquum dierum & in conspectu ejus productus est, is dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, tribus & linguae serviant ei, & potestas ejus sit potestas aeterna, quae non auferetur & regnum ejus erit sine fine.* Nota I. Sermonem hīc esse de infinitā, interminabili, aeternā, DEIQVE folius propriā potestate, majestate, & dominatione. II. Hanc infinitam immensam & aeternam potestatem ac dominium divinum dari filio hominis, i. e. Christo, & quidem *juxta* assumptam humanam naturam, juxta hanc n. Christus Filius hominis est. Rō. I. 3. c. IX. 5. Juxta hanc quoq; accepit, quidquid in tempore à patre coelesti accepit, ut habet regula, de datis in tempore. Hinc Cyrillus Alexandr. l. 8. Thesaur. cap. I. inquit; *Natura humana proprium est, à DEO accipere.* confer. Joh. V. 27. Apocal. VI. Michæ IV. 7. dicitur; *Et dissipavi claudicantem illam in reliquias, & eam, quae laboraverat, in gentem robustam, & regnabit JEHOVA (de quo dicent, Justitia nostra Jerem. XXIII. 6.) super eos in monte Sion ex hoc tempore & usq; in seculum.* Luc. I. 33. de Messia dicitur; *Et regnabit in domo Jacob in aeternum & regni ejus non erit finis.* Est

itaq;

itaq; interminabile regimen, regimen super spiritua-
lem domum Jacob, regimen filij DEI altissimi, pari-
terq; Mariæ Virginis.

XXI. Observetur deniq; V. *Dominium Christi* *θεω-
θεωτα* conjunctum esse cum *substantiali præsentia*, propin-
quitate & adessentia utriusq; nature, divina & humana a-
pud omnes & singulas creaturas in caelo & in terrâ. Domi-
niū super omnes homines atq; adeo super omnes crea-
turas utpotè merè divinū, præsupponit & includit ma-
jestate plenam omnipræsentiam, quā DEUS secundū
essentiam suam omnibus imperio ac dominio suo
subjectis sive cœlestibus sive terrestribus adest, præsto
est, & in omnibus liberrimā voluntate potenter ope-
ratur. *An non DEUS de propinquo ego, dicit Dominus, & non
DEUS de longinquo. Annon cœlum & terram ego impleo, di-
cit Dominus* Jer. XXIII. 23. 24. conf. Sap. I. 7. Rectè Bern-
hardus in Cantic. serm. 4. *Non longè ab unoquoq; est,
qui est esse omnium, sine quo omnia nihil.* Substantialis
itaq; & essentialis divina propinquitas & adessentia o-
mnino inseparabilis est à divino in creaturas imperio
& regimine. Jam verò hæc ipsa divina magni regiiq; in
omnia dominii majestas Christo ad dextram DEI pa-
tris evedto ut homini data est, adeoq; ipse ad dextram
DEI Patris evedtus ut homo omnipræsens est. Argu-
mentamur ita; *Qui divinè super omnia dominatur,
is non per modum absentia sed substantialis præsen-
tia super omnia dominatur; Christus ad Dextram
DEI sedens, ut homo divinè super omnia dominatur,
E. Christus ad dextram DEI sedens ut homo non per
modum absentia sed substantialis præsentia super o-
mnia dominatur.* Major ex jam dictis constat, mi-
nor

nor fundata est in Psal. VIII. 6. 7. Daniel. VII. 13. 14. &c. Unum est dominium, quo Christus ut DEUS & homo dominatur, non verò multiplex ac diversum. Ergò ut secundum divinitatem non absens, sed præsens dominatur, ita quoq; secundum humanitatem præsens omnia administrat.

XXII. Pontificii, Calviniani & cum illis D. G. C. ex mundana dominationis modo divinum Christi hominis dominium æstimantes, contendunt, non esse necessarium ut, ubi est effectus & operatio regis aut dominatoris, ibi quoq; præsentia ejusdem sit secundum substantiam, sive, ad præsentiam gubernationis non requiri præsentiam corporis. Ac proinde quemadmodum Rex & princeps mundanus, secundum corporis substantiam in regiâ suâ manens, legibus, mandatis, judiciis, vicariis, officariis totum regnum suum gubernet, & administrat; ita quoq; Regem Regum & Dominum Dominantium Apocal. XIX. 6. corporis quidem sui substantiâ in cœlo esse, gratiâ verò, virtute & potentiâ in terris dominari. Audiamus Bellarminû, lib. III. de Incarnat. cap. 16. ita philosophantem; *Omnibus, inquit, creaturis Christi humanitas præest, & jus habet in omnes, ex quo non sequitur, quod possit, quidquid DEUS potest, vel quod sit ubiq;: cur enim non possit jus habere in rem absentem? nonne apud homines id ordinari cernimus, ut Rex in universum suum regnum jus habeat, & tamen non occupet præsentia suâ, nisi exiguum angulum domus, vel cubiculi unius.* Consentit Riverus Cō. in Pl. CX. pag. 439. ubi ait; *Ex eo, quod Christus, quâ homo regnat, ubi cumq; regnat Pater, h. e. ubiq;, non sequitur, Christum secundum humanitatem esse ubiq;, et si ubiq;, regnet. Nam licet potera-*

potentissimi alicujus regis dominatio sit longè latèq; diffusa,
 non est tamen necesse, ut ubicunq; regnet, diffundatur etiam
 ipse corpus. Utitur quoq; hoc simili D. Philippus Ca-
 sar Calvinista Bremensis in Disput. II. Apologet. de pugna
 inter dogmata Omnipresens corporis Christi & articulum
 de ultimo ejus adventu tit. 87. & 88. Verum enim verò
 gravissimè errant, qui dominium Christi divinum ac
 singularissimū cum terreni & temporalis Regis domi-
 natione conferunt & eandem utrobique ratione esse
 existimant. *Adversus n.*, imbecillitatis & imperfectio-
 nis humanae, quæ ne quidè potentissima mundi regna
 expertia sunt, *τεκμηριον* est, quod Reges terreni non
 possunt omnibus regni sui partibus atque provinciis
 presentes adesse, sed variis vicariorum & officiariorum ad-
 ministris ad res gerendas diversis in locis opus ha-
 bent, quæ *adversus n.*, imperfectio & imbecillitas à Chri-
 sto homine ad dextram DEI *ὑπεράνω πύλης δεξιῆς καὶ
 ἐξουσίας καὶ δυνάμεως, καὶ κυριότητος*, supra omnem princi-
 patum, & potestatem & virtutem & dominationem con-
 stituito, Eph. I. 21. & divinum, infinitum & intermina-
 bile regnū omnipotenter obtinente longissimè abest,
 atq; ideò de eo non est cogitandum vel pronuncian-
 dū juxta morem hujus seculi & regum terrenorum. *Ascen-
 dit Christus super omnes caelos, ut omnia impleret* Eph. IV.
 10. scilicet omnipresentissimā majestate & omnipotentis-
 simo dominio, ut patet ex supra adductis locis, Jer.
 XXXIII. 24. Sapient. I. 7. Non est n. effectiva tantum
 & virtualis per effectus & operationes facta *καλέωσις*,
 sed talis, quæ præter effectum & operationem includit
 substantialē *καλέωσις* adessentiam, quo ipso eviden-
 tissimum & incomparabiliter distans discrimen inter
 regnū Christi & mundana cuncta regna constituitur.

XXIII. Ezechiel. XXXIV. 24. Dicit Jehovah, *Ego Dominus ero eis DEUS, & servus meus David princeps in medio illorum.* De Mesiâ sermonē hic esse apud interpretes Christianos itemq; Hebræos antiquos, teste R. David, (referente Tirino Cō. in h.l.) in confesso est. Vocatur a David cum hoc loco tum Jer. XXX. 9. Ezech. XXXVII. 24. 25. Oseæ III. 5. Amos IX. II. ratione filiationis humanæ, & quia David Christi figura. *Ponitur typus* (inquit Drusius Com. in Hof, loc. cit.) *pro eo, qui per typum significatur. Nam typus Messie erat rex David.* Dicitur insuper *DEI Patris sui servus* respectu carnis assumptæ & status exinanitionis in carne. De Mesiâ itaq; secundū eam naturā, secundū quam fuit DEI Patris servus, sive minister scilicet in negotio salutis nostræ promovendo, & est David, seu filius David, i.e. humanam hoc loco affirmatur, quod futurus sit מֶלֶךְ בְּיָמָיו, LXX. ἐν μέσῳ αὐτῶν ἀρχῶν, *princeps in medio eorum.* Jam vero quotiescunq; in sacris Literis aliqua persona dicitur in medio alicujus esse, dominari, habitare &c. præprimis includitur corporalis aut substantialis propinquitas & præsentia ibi, ubi dicitur in medio esse, dominari, habitare &c. Sic Exod. III. 2. *Angelus in medio rubi.* Utiq; rubo substantialiter præsens. Josuæ IX. 22. ubi Josua ad Gabaonitas; *Vos in medio nostri sedentes* q. d. vos estis nobis præsentissimi, proximi. I. Sam. X. 10. *Saul prophetavit in medio eorum.* h. e. ipsis præsens. Exod. XXV. 8. inquit Dominus; *Habitabo in medio eorum,* h. e. intimè & substantialiter ipsis præsens ero, confer Exod. II. 22. XVII. 7. Num. XI. 20. XVI. 3. Deut. VI. 15. Psal. XLVI. 5. Vide Dn. D. Dorscheum in Pentadecad. diss. Academ. dissert. XIV. §. 30. 31. Quando igitur h.l. Mesiâ,

fiæ, Davidis filio assignatur dominatus seu principatus *in medio spiritualis Israelis*, quod est regnum ejus gratiæ, vel etiam *in medio inimicorum suorum* Ps. CX. 3. quod est regnum ejus potentiæ, tum quoque; substantialis & intima ejusdem apud populum suum, & inimicos suos præsentia innuitur, & quidem secundum eam naturam secundum quam est filius David, & ad dextram DEI e-vec-tus, i. e. humanam. Conf. Matth. XVIII. 20, XXVIII. 18. 19. 20. Non est itaque; homo CHRISTUS JESUS Dominus aut princeps remotus, sed regit præsentissimè, dominatur efficacissimè. Nulla a. hic cogitetur diffusio, expansio aut extensio corporis CHRISTI localis, cujus orthodoxam nostram sententiam tacitè insimulat in supra citatis verbis Rivetus, talis n. crassa & portentosa omnipræsentia humanæ naturæ Christi nostris Theologis nunquam in mentem venit, sed ab Adversarijs fingitur & illis affingitur. Cogitetur potius illud Augustini tom. II. Epistol. 3. ad Volus. *Hic si ratio quæritur, non erit mirabile, si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus DEUM aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis.*

XXIV. Est ergo Dominium Messæ, à quo משיח appellatur, utrique; ejus naturæ commune, divinum, spirituale, amplissimum, infinitum, interminabile, æternum & cum substantiali præsentia seu adessentia utriusque; naturæ, divinæ & humanæ conjunctum. Sed ut ad textum nostrum redeamus, cuius jam patere arbitramur, in illis, partim disputat. I. partim hac ipsa explicatis regij Pfaltis, verbis; **SPIRITUS DOMINI loquitur est per me, & sermo ejus per linguam meam. Dixit DEUS ISRAEL mihi, locutus est** פֶּטְרָא **PETRA** Israelis, DOMI-

DOMINATOR HOMINUM JUSTUS, DOMINATOR IN TIMORE DEI, luculentum ac evidens haberi *Trium distinctarum unius eterne & indivise essentie divinae personarum* testimoniū. David n. rex illustria-tissimus promissionē de Mesiā ex domo & posteritate suā oriūdo, Regiumq; in Sione thronum, ē quo amplissimā gratiā suaviter dominetur, perpetuā gloriā firmaturo, gratā ac letā mente complexus in hoc veluti Testamento suo ac ultimā fidei confessione totam SS. Trinitatē celebrat, omnesq; tres Deitatis personas, PATREM, FILIUM & SPIRITUM S. distinctē introducit loquentes. Et I. quidem *DEUM Spiritum S.* quem in se & per linguam suam loqvutū esse prādicat, vers. 2. Sicuti ipsi quoq; , quod per Prophetas loqvutus sit, in S. Scripturā passim appropriatur, unde *πνεῦμα πρῶτον* αὐτῶν aliquoties à Justino martyre in Apologiā alterā, & aliis patribus vocatur. II. *DEUM Patrem*, quem *πατήρ* vers. 2. & *DEUM Israelis* v. 3. appellat. III. *DEUM Filium*, certis notis ac *καταρτιστικῶς* descriptum eod. vers. 3. Optimē B. Lutherus Commentar. in hac ultima verba Davidis sapius citato Tom. V. Witteberg. Germ. fol. 339. & Tom. VIII. Jenens. Germ. fol. 141. Er (der Heilige Geist) redet erstlich von dem G. Gott Israel / der zu David gesprochen / das ist / ihm verheissen habe. Wer nun Gott dieser Sprecher sey / wissen wir Christen aus dem Evangelio Johannis, nemlich ist's der Vater / der im anfang sprach Gen. 1. Es werde lieche / vnd sein Wort ist die Person des Sohns / durch welches Wort alles gemacht ist / Joh. 1. denselben Sohn nennet der H. Geist durch David hie *πρῶτον*, den Gott Israel / vnd gerechten Herscher unter den Menschen / der redet auch / das ist / der Heil. Geist führet den

Nort Israel ein das er auch rede. Also reden alle drey Personen und ist doch ein Redener ein Verhissen, eine Verheissung wie es ein einziger Gott ist. Hæc ubi B. Lutherus. Cum autem de DEO Patre nemo dubitet, de Filio verò, Christo Jesu sit longè maxima, non illius sed hujus divinitatem in sequentibus contra Judæos prolixè adstruit & defendit. Vide Dn. D. Hulsemanni Dialysin Apolog. probl. Cal. th. 71, 72.

XXV. Adducamus & alia loca, in quibus distinctæ personæ Deitatis loquentes introducuntur. In Psalmo II. (qui non de Davide, sed unicè de Domino Davidis Christo Jesu, æternò DEI filio agit, prout & rerum in illo Psalmo comprehensarum sublimitas & Apostolica hujus Psalmi de Christo interpretatio clarè testatur, vide Act. IV. 25. XIII. 33. Hebr. I. 5. V. 5. Apoc. II. 27. XIX. 15.) Omnes tres personæ divinæ tanquam tres loquentes distinctè representantur. I. *Persona DEI Patris* sedens pro tribunali & condemnans impios, qui dederunt operam, ut regnum ejus everterent (ut rectè explicat Francisc. Vatablus in annot.) *Ego verò*, inquit vers. 6. *in ungens regem meum præfeci Zioni monti Sanctitatis meæ.* Neq; certè alia persona, quàm æterni & infiniti Patris est; DEUS ungens, Unctum habens, Filium habens, hæreditatem & regnum Orbis habens, & Filio suo dans. II. *Persona æterni DEI Filij*, decretum æterni Patris proponens & explicans v. 7. *Recensebo Decretum: Dominus dixit ad me, Filius meus es, ego hodie genui te.* Nulli a, alii, quàm secundæ SS. Trinitatis personæ illius æterni diviniq; decreti enarratio convenit, quod patet ex supra adductis allegationibus Apostolicis, in quibus omnibus constantissimè ad unicam Christi personam

personam fit applicatio, tum ex magnificis titulis & prerogativis, quæ ita sunt comparatæ, ut in personam finitam non cadant, scil. esse *Messiam, Christum Domini* vers. 2. esse *constitutum Regem & Doctorem totius Ecclesiæ*, v. 6. (ubi per Sion montem sanctum Domini innuitur Ecclesiæ DEI) esse *DEI Patris filium, in immutabili illo æternitatis hodie ex substantiâ Patris generatum* v. 7, confer Proverb. VIII. 22. *Esse illum, qui gentes hereditario jure possidet, & extremitates Orbis terrarum tanquam proprietatem occupat* v. 8. *qui Reges in virgâ ferreâ regit, & tanquã vas figuli confringit; qui sibi non servientes in timore & tremore, temporaliter & æternum in irâ suâ deperdit & cui confidentes sunt beati.* v. 9. 10. 11. 12. 13. III. *Persona Spiritus S.* quæ hæc per Davidem enunciat, disertè se à Jehovah Patre & Filio ejus distinguit inveniens v. 2. *concurrentes reges terræ & principes unâ consultant contra JEHOVAM & contra UNCTUM Ejus; & v. 10. Nunc ergo reges advertite, eruditionem percipite iudices terræ, colite Jehovam cum reverentiâ & exultate cum tremore. Osculamini Filium, ut non irascatur.*

XXVI. In Psalmo CX. (qui cum Psalmo II. suavissimè concordat, quemq; Augustinus in enarrat. ejus tom. 8. col. 1272. *brevem numero verborum, magnum pondere sententiarum* vocat, & Cassiodorus (citante Joh. Lorino in Comment.) *quendam Solem fidei nostræ, speculum cælestis arcani, armarium sanctarum scripturarum, ubi totum summatim dicitur, quod utriusq; Testamenti prædicatione narratur*, appellat, ipsius JEHOVÆ DEI Patris & Messias soliloquium & mysteriorum plenissima communicatio proponitur; *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis &c.* Manifestum hoc loco est, aliam Personam

nam

nam esse JHOVAM, qvi dixit, scil. æternum DEUM Patrem, & aliam personam ADON, ad qvem is dixit, sive qvem DEUS Pater ad capessendum thronum dextræ suæ vocavit, nempe æternum DEI Filium, Messiam, v. 5. 6. 7. descriptum, & aliam deniq; personam, qvæ Davidem de augustissimo hoc alloquio & inscrutabili ἐνθρονισμῶ informat, nempe Spiritum S. unde & hujus Sacrosanctæ προσφωνήσεως Patris ad Filium sive duarum venerandæ Trinitatis personarum fermocinationis immediata revelatio Spiritui S. per Davidem loquenti peculiariter & in specie adsignatur Matth. XXII, 43. Marc. XII. 36.

XXVII. Horum ac similium locorum Sacræ Scripturæ veram & menti Spiritus S. consentaneam intelligentiam habuisse Fideles V. T. dubium nullum est, neq; n. Psalmos illos claustralium virginum more sine mente & sensu legisse aut decantasse illos existimandum est. Probè, inquam, intellexerunt, & intelligere omninò potuerunt, tum propter perpetuam interpretū θεοπνεύτων præsentiam, tum ob sufficientē evidentiam ex ipso sono & positu verborum resultantem, atq; intrinsecam illuminandi vim qvæ V. T. inest, Ps. CXIX, 105; imò ut intelligerent & crederent obligati fuerunt, non solū necessitate mandati sed etiā mediis, sine quo non contigit qvenqvā salvari, hæc & similia legentes & meditates sub prisco fœdere Fideles, sive qvi per Spiritus S. illuminationē verā fide fuerunt præditi, (hos n. à cæteris carnalibus & rationis judiciū sequentibus Judæis accuratè distingvendos esse monet B. Lutherus comment. in ult. verba Davidis) I. juxta personā DEI Patris nō alium DEUM (ex illo; *Audi Israel Dominus DEUS noster, DEUS unus est*, Deut. VI. 4. & nullus amplius præter eum. Deut. IV. 35.) aliā tamen personam esse, qvæ iudem יהוה Gen. XIX. 24. DEUS, אלהים Psal. CX. 1. *DEI Filius, à DEO ab æterno genitus*, imò *talis filius, ut*

beati omnes sunt, qui in eo confidunt Ps. II. 7. & 12. II. Hanc Personā juxta personā DEI Patris sibi religiosè colendā & adorandā esse I. ex mandato Exodi XXIII. 21. *Observa eū, & audi vocem ejus*, Ps. II. 10. *Osculamini filiū.* (ubi Symmachus habet, *προσκυνήσατε καὶ θάψος* adorete purè) II. ex praxi Jacobi Patriarchæ, qui postquam in luctū prævaluit Gen. XXXII. 28. *flevit & supplex oravit eum* Hof. XII. 4. atq; sic benedictionē impetravit Gen. XXXII. 29. III. Hanc personā, nempe Filii à personā Patris missam, in mundū venturā esse, ex Zach. II. 8. *Sic ait JEHOVA, Dominus exercituum propter gloriam misit me ad gentes v. 10. jubila & gaude Filia Sion, en n. ipse venio & in te habitabo, dicit Dominus, v. 11. & scies, quod Dominus exercituum misit me ad te.* Hic est Dominus exercituū mittens, & Dominus exercituū missus. Notat Vatablus h. l. *Hæc omnia de Christo etiā juxta Hebræos.* Et Esaiæ XXXV. 4. *Puillanimes confortamini & nolite timere, ecce Deus vester, ultio advenit. Abenezra fatetur, inquit Helvicus in Vindicat. Loc. potissim. V. T. p. 237. omnes interpretes hunc totum locum de Messia temporibus & salvatione intelligere.* IV. Hanc personam Deitatis humanā carne indutam, fore contritorem capitis serpentini, hoc est, destructorē Diaboli, mortis peccati, ex Gen. III. 15. *Semen mulieris conteret caput serpentis.* Ad quæ verba Franciscus Junius, de S. Trinitate adversus Samosat. defenf. III. pag. 220. *Non tacuit, inquit, Deus in Testamento Veteri, (scil. de persona Christi) nam & per Moysen APERTE ostendit, & promisit Adamo & Patribus. Quum enim serpenti diceret, Gen. 3. Semen mulieris conteret caput tuum, audientem Adamum & Evam consolabatur, non de simplici aliquo homine, qui Satanam attriturus esset (nam homo victus & prostratus qui fecisset? aut homo integer, si quis datur, Satanam qui vicisset tam nostro quàm suo nomine? cum nec Angelorum justitia & sanctitas transcendat personam ipsorum, ut de ea cum aliis communicent) sed DEI opus de DEO homine enunciat,*

nunciat, Christo Jesu &c. V. Per hanc personā, quæ simul JEHOVAH, DEUS, DEI filius, & homo, semen mulieris, germen Davidis, DEū Patrem servare velle omnes, qui in ipsum credant, ex Hoseæ 1. 7. *Et domui Juda miserebor & salvabo eos in Domino DEO suo.* (Chaldaus vertit; *Eruam eos in verbo seu per verbum Domini.*) En alius est JEHOVAH loquens & alius JEHOVAH, in quo salus præstanda.

XXIX. Ex his itaq; sciverunt atq; scire omninò potuerunt & debuerunt Fideles Israelitæ sub V. T. I. Plures esse in unâ essentiâ divinâ personas. II. Messiam verum DEū esse & DEI Filium nec demū per adventum suum in mundum aut incarnationem distinctam à Patre personam fore, sed jam tū distinctam personam esse. Quin, Messiam non ut DEUM & distinctam à DEO Patre personam cognoscit, ille Messiam non agnoscit prout in Verbo suo se revelavit, imò is Messia planè nō novit. *Nescit planè, nescit vitam suam, qui Christum, ut verum DEUM, ita & verum hominem ignorat,* inquit Hilarius I. IX. de Trinit. Si jam nō noverunt Messiam Fideles V. T. nec credere in eum, aut confidere illi, nec per illum salvi fieri ullo modo potuerunt. *Hæc est vita æterna* (non solū tempore N. T. sed & tempore V. T.) *ut te cognoscant solum verum DEUM, & quem misisti Jesum Christum* Joh. XVII, 3. illimitatè pronunciat Salvator ipse Joh. VIII. 24. *Amen, Amen dico vobis, nisi credideritis me eum esse,* (scil. DEUM & unigenitum DEI filium, id quod vel ex solâ lapidationis causâ, v. 58. 59. annexâ & per ipsos lapidantes insinuatâ cap. X. 33. *non lapidamus te ob ullum bonum opus, sed ob blasphemiam, quod tu, cum homo sis, facis te ipsum, Deum, apparet,*) *peribitis in peccatis vestris.*

XXIX. Deniq; nec ignorare potuerunt sub V. T. aliam adhuc esse personam divinam, profundissima illa mysteria; de Patre gignente & Filio genito, de JEHOVAH mittente & JEHOVAH mittendo &c. per Prophetas revelante & an-

nunciantē, *Spiritum* scil. *sanctum*, qui toties in Scripturā V. T. disertè nominatur & à Patre & Filio distinguitur. Habetque hic locū Regula B. Lutheri, Comment. in ult. verba Davidis Tom. III. Wittēb. Lat. fol. 86. qui & prævit Chemnitio ad ponendā hujusmodi regulam: *Ubi cumq; in Scripturā legis DEUM loqui de DEO, tanquam personam de personā, ibi tutò affirmes, significari tres personas divinitatis. Duabus n. nominatis, simul significatur persona Spiritus S. loquentis per Scripturas.* Quā regulā etiam se convinci patientur adversarii, sive Photiniani sive Judæi, si duas in unā & singulari Deitate distinctas personas admiserint, *bis n. admittis, non habent, quod de tertia litigent* docente D. Hornejo Disput. Theol. IV. Sect. I. de S. Trinit. th. XI. confer. Disp. Lateran. de Trinit. statim ab initio, cum magis illi abhorreant à pluralitate, quā à Trinitate personarum in Deitate, quā sub unam personam cogere satagunt.

XXX. Qui ab hac orthodoxā sententiā recedunt, I. ratione cognitionis & patefactionis, summi hujus Sanctissimæ Trinitatis mysterij, Patriarchas & Prophetas à reliquis Fidelibus V. T. distinguunt, illisq; id ipsum *suo quodam modo ex peculiari DEI revelatione cognitum fuisse* concedunt. Vide Laterman. disput. de Trinit. th. V. D. G. C. Dissert. de myster. Trin. Th. XIII. Drejerum *Erörterung* pag. 51. II. negant, *Mysterium Trinitatis personarum divinarum in libris V. T. aperte & perspicue fuisse propositum, ut qui illis uterentur, & legerent, aut prælegi audirent, id ibi à DEO proponi & revelari potuerint ante advertere & intelligere, atq; ad eò obligati fuerint, ut Trinitatem personarum, sive divinitatem Filii & Spiritus S. crederent.* Vide jam dictam D. G. C. dissert. de Myster. Tr. th. I. III. Docent indicia saltem hujus mysterij in V. T. contineri, *ibiq; vestigia potius (Trinitatis,) quā aperta, animumq; convincentia dicta reperiri.* Vide D. G. C. loc. cit. th. XIII. Laterman. l. all. IV. Negant

Negant loca illa V. T. (de divinitate Messiae & SS. Trinitate) si seposita à autoritate librorum N. T. solitaria capiantur, ad convincendos serios & pertinaces adversarios, quales imprimis sunt Judaei, idonea sive sufficientia esse. Vide D. G. C. loc. citat.

XXXI. Sed respondemus I. Si vel maximè mysterium S. Trinitatis Patriarchis & Prophetis peculiariter fuisset patefactum & cognitum, non tamen fuisset hæc patefactio & cognitio personalis privilegii. Non fuisset ipsis ad privatum usum patefactum, sed eà fine & intentione ut per ipsos summum hoc mysterium, ad salutem creditu omnibus necessarium, doceretur & fides, quæ illi crediderunt SS. Trinitatè ad posteritatem propagaretur. Hoc n. flagitabat eorum officium. Et si ex paucorum Doctorum Ecclesie primitivæ, quorum vel integra scripta vel fragmenta aliqua supersunt, dictis atq; sententiis de divinitate Filii DEI & totæ SS. Trinitate indubitato constat, quid cæteri omnes & tota Ecclesia primitiva à principio de illis mysteriis crediderit, cum à Doctoribus suis non dissensisse auditores & laicos nec aliā nisi à suis magistris sibi propositam fidem edoctos atq; amplexos fuisse putandum sit, quod non negabunt illi, contra quos disputamus; quidni ex fide Patriarcharum & Prophetarum fides totius Judaicæ Ecclesie, vel potius omnium Fidelium Israelitarum tuto colligi possit. Illi n. non minus ac Priscæ Ecclesie Doctores suo non defuerunt officio, sed acceptam à DEO mysteriorum fidei intelligentiam fideliter suis auditoribus tradiderunt & inculcarunt. Unde & fidelitatè Abrahami in docendo & erudiendo populo Deus ipse commendat Gen. XIX. 17. 18. & 19. Istac ergo assertione, quæ non aliis, quàm solis Prophetis & Prophetico spiritu præditis conceditur distincta Personarum divinarum cognitio Patriarchis & Prophetis insignis sit injuria, quasi notitiam tam necessariæ fidei articuli, in quâ cetera cardine salutis animarum vertitur

titur, aliis, suis nempe sibi commissis auditoribus inviderint, sibiq; solis, in privatum suum usum, quod publicum bonum erat servaverint. Sequitur n., non functos fuisse fideliter munere Prophetico, quod obligabat Prophetas, ut salutis viam reliquis patefacerent, h. e. mysteria fidei atq; imprimis hoc mysteriorum omnium primum, cujus tum ignorantio, tum negatio aeternae animarum saluti obest, a DEO sibi revelatum, Ecclesiae communicarent & ad posteros derivarent. Neq; hoc solum de officio Prophetarum erat, verum etiam, ut libros jam scriptos, ac in primis textus V. T. obscuriores, auditoribus suis explanarent & interpretarentur, adeoque supplerent interpretatione & doctrina sua defectum pariter evidentiae & copia testimoniorum de dogmatibus ad salutem creditu necessariis, quae per accessionem Canonis N. T. eluxit, ut ex periphrasi officiorum *Samuelis, Eliae, & Ezechielis*, Scholisq; cum publicis tum privatis a Prophetis eorumq; successoribus ad Messiam usq; tempora institutis evidentissimè patet. Vide Dn. D. Hulsemanni *Dialysin* th. XXI, XXII. XXIII. seqq.

XXXII. II. Respondemus, dicta V. T. de Christi divinitate & SS. Trinitate tam clara esse, aperta & perspicua, ut sufficiens pro illo tempore & explicita horum mysteriorum fides inde percipi ac haberi potuerit, omnesque, qui necessariis instructi intelligendi mediis, ex illis claris dictis V. T. distincta & sufficientè de CHRISTI divinitate & SS. Trinitate hausisse & habuisse notitiam, eandemq; necessitate medii ad consequendam salutem necessariam habere debuisse omnes in universum fideles V. T. Quod itaq; in ejusmodi dictis illa mysteria a DEO proponi & revelari non omnes potuerint animadvertere & intelligere, id nequaquam tribuendum obscuritati dictorum in se, sed mysterii cum humana ratione inconvenientiae, caecitati humani intellectus,

Judæo-

Judæorum perveracitæ &c: Hinc in itinere Emmauntico per interpretationem Scripturarum Moſis & Prophetarum demonſtrat Salva- tor ſuum per perſeſſiones in gloriam introitum, non cum accu- ſatione obſcuritatis textuum, ſed cum increpatione amentia & tarditatis diſcipulorum, qui ex Scripturis iſta non intelligerent Luc. XXI. 27. Ubi tamen faciles largimur, SS. Trinitatis myſterium in tantâ claritate in V. T. non eſſe proſiſtitum, quanta in N. refulget, tex- tumq; V. T. collatum ad N. T. lumen, obſcuriorem eſſe quoad e- videntiam literalem & objectivam. Eo ipſo verò non denegatur V. T. ſufficiens evidentiâ, ſed tantum gradualis, ſive identitas gradus e- videntiæ. Nec propterea teſtimonia illa V. T. quæ comparata cum teſtimoniis N. T. non parem habent claritatē & evidentiâ, dicenda ſunt veſtigia, indicia, inſinuationes, implicationes, cum tam diſerta ſint ac perſpicua, ut quemvis piè legentem & meditantem ad ſalu- tem ſolidè informare poſſint.

XXXIII. III. Reſp. Si Scriptura Prophetica ſepoſitâ autoritate Scri- pturæ N. T. & ſolitariè accepta ad convincendos modernos Judæos Deitatem Chriſti, & Arianos cõeſſentialitatem & Photinianos exiſtenti- am ejus ante aſſumptam humanitatem negantes, hodiè non eſt ido- nea & ſufficiens, ſequitur nec olim, cum nondum extarent libri N. T. eam fuiſſe idoneam & ſufficientem, ad convincendam de gene- rem gentem Judaicam, ſed poſterius eſt falſum, quod conſtat ex ex- plo Chriſti & Apoſtolorum, Chriſtus n. quotieſcunq; cum Judæis diſceptabat, ex conſeſſo utrinq; principio, ſolo ſcil. Veteris Codicis teſtimonio eos convincebat. Et Apollon potens in Scripturis ſcil. V. T. potenter & ſolidè in publicâ concertatione dicitur Judæos convinciſſe Je- ſum eſſe Chriſtum. Act. XVIII. 24. 28. falſum itaq; & prius. Sanè Magi- ſter gentium & cœlorum conſcius Apoſtolus Paulus Scripturam Propheticâ, quam ab infantia didicerat Timotheus, à ſufficientiâ & perfectione commendat, quando eam *ὁ δὲ λίμων*, ſufficientem eſſe ait, non tantum ad *διδασκαλίαν, ἐπὶ ἀνθρώπων & πνεύματων* ſed etiam ad *ἐλεγχόν*, i. e. *redargutionem contradicentium*, atq; ita utilem ut *ἀπ- ριτί*, conſummatuſ, abſolutuſ, perfectuſ ſit homo DEI (i. e. Doctõr Ec- cleſiæ) ad omne opus bonum *ἐξηρτισμένον*, perfectè inſtructuſ. Quare itaq; firmiſſima Moſis & prophetarum Scriptura tanquam inutilis, inepta & inſufficiens ad Judæorum & fidei Chriſtianiæ contra illorũ perſidiam

perfidiam Apologiam præscribitur & relegatur? Quare V. T. testimoniis seorsim & solitariè sumptis intrinseca idoneitas ad Judæos & Photinianos de mysteriis fidei convincendos abjudicatur? Rectius proinde docet D. Hornejus Disp. Theol. IV. Sect. II. de S. Trinitate. Personarum in Divinis thes. XXII. *Divinitatem Christi* (ex quâ totum Mysterium S. Trinitatis pendet eodem asserente) ex *Veteri Test. seorsim*, seposito scil. Novo Testamento *contra Photinianos demonstrari posse*. Et thes. LV. *illa Scripturæ testimonia* (videl. Pf. II. Esa. XXXV. Zachar. II. & alia T. V. in quibus Messias Dominus Exercituum, Deus Israelis, Dominus Sinai, Pater æternitatis, altissimus &c. dicitur) *tam expressa & perspicua esse, pro verâ & essentiali divinitate Christi, ut expressione nec esse nec mente concipi queant*. Et paulò post ait, eum qui id neget, *vel quid expressum sit, nescire, vel helleboro indigere, quo caput purget*.

XXXIV. Perpendat saltem pius Lector, quæ Anabaptistis tribuit D. Johan. Cloppenburgius, Theologus Francover. in Gangræna. Theolog. Anabaptistica, Collegii Theol. publ. disp. II. th. II. *Quæ a.*, inquit, *hic verba dant* (Anabaptistæ) *quibus videri queant nobiscum sentire de communi Abrahami nobiscum salutem & Fide in Christum: ut intellexerit umbras & typos esse umbras & typos venturi Christi. Istis nihil ultra largiuntur, quàm extra ordinem Abrahamum ac similes aliquos Prophetas illuminatos fuisse supra communem Ecclesiæ Veteris Fidem: ut scil. tam latuerit illos, quod vidit & credidit Abraham; quàm nos latent illa, quæ vidit Paulus nptus in tertium cælum. Disp. IV. th. 5. Sine ambagibus (Autores Confessionis oppositæ Faulkelio pag. 46.) sic definiunt in dogmatis Fidei doctrinam inter se collatam Veteris & N. T. ut V. G. Deus qui se in V. T. revelavit in genere, ut Deum unicum, in N. T. adjecerit revelatione illâ, Tres esse in cælo, qui testantur. Disp. VII. th. 2. *Hic primo loco se offert Lex primi præcepti, de non habendo; juxta verum Deum Israhel, DEO alio. Hic ista est Theologia Anabaptistica Gangræna, quâ Anti-Trinitariis, Judæis & Pseudo-Christianis produnt arcæ Religionis Christianæ. Etenim censent; Unicam tantum personam Patris, intellectam & agnitam fuisse in V. Test. nomine unius veri Dei Israhel: ut etiam, qui nec dum abnegant mysterium SS. Trinitatis, velint saltem illud minime revelatum sed velatum fuisse in V. T. Ut, religione primi præcepti illius, Ecclesia Vetus unum Deum Patrem cognoverit & colerit, ut solū verū Deum. Quæ summa est Confessio Faulkelio oppositæ Artic. 2. à pag. 43. ad 48. Sed finimus hic cum*
 SANCTO, SANCTO, SANCTO DOMINO DEO ZEBAOH,*

01 A 6640

ULB Halle 3
003 108 309

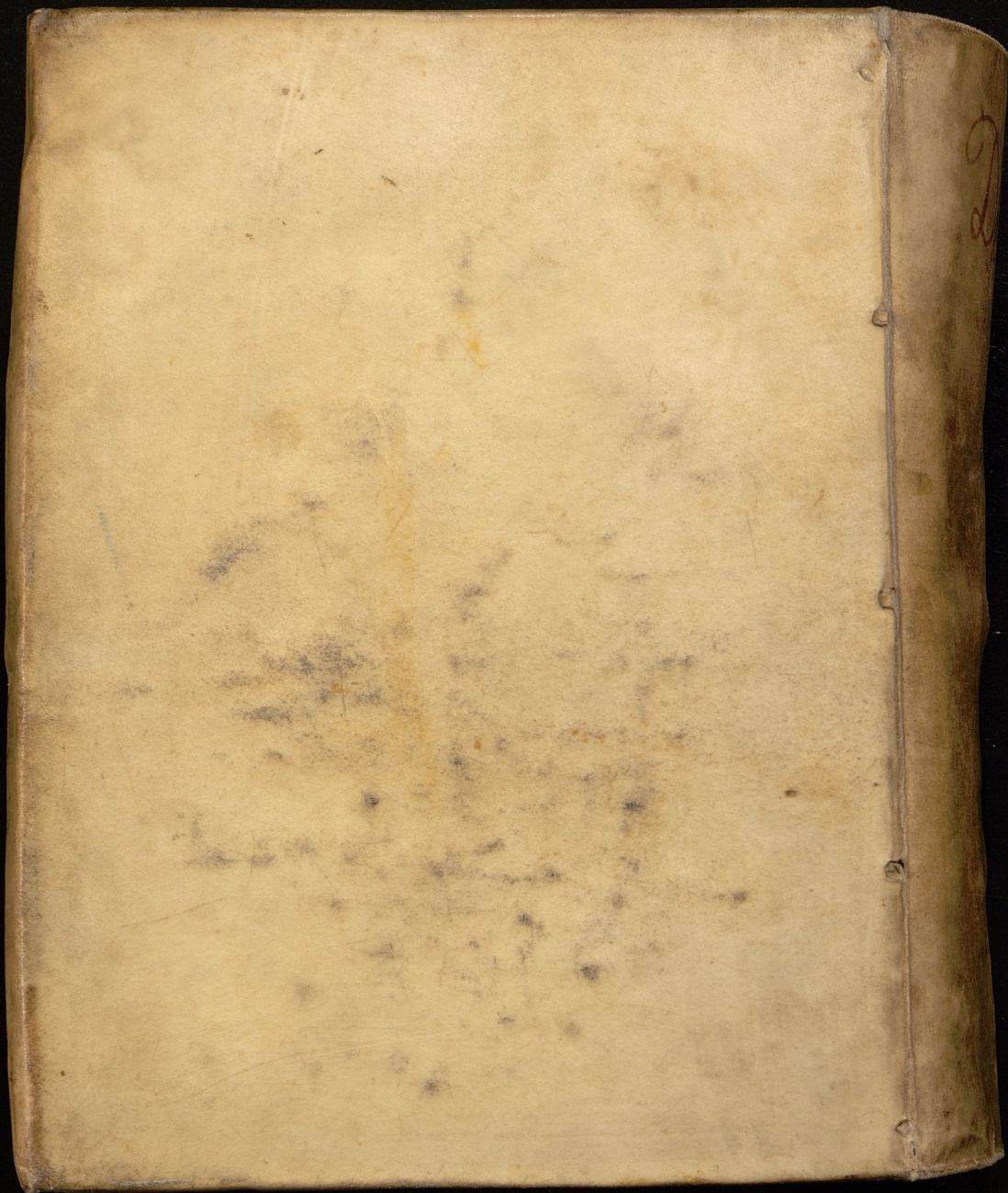

Sb.

VD 17

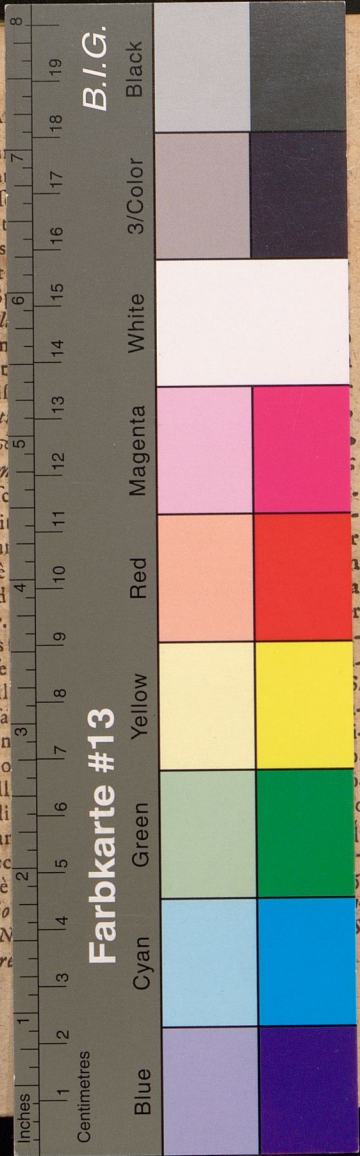

TESTA
cemu
& fen
piraff
errent
tatis
dicit
fed S
er) l
non m
entur
Chri
us Pat
mur
bun
yis (sc
ggerit
untur
simè
ta, fed
II. 3.
& res
as esse
qve il
Nec fa
nomin
jusmo
qve ill
ous ali
Amar
ria fec
Re tē
, dicitio
nda. N
roptere

B.I.G.

Farbkarte #13

27. 28
TESTAMENTUM
DAVIDICUM,
Sive
ULTIMORUM VERBO-
RUM DAVIDIS

II. Samuelis XXIII. seqq.
SUCCINCTA ET ORTHODOXA EXPOSITIO.
DISPUTATIO II.

exhibens ἑξήκοντα
versiculi 3.
Quam

In Inclutâ Academiâ VVittebergenfi

PRÆSIDE
JOHAN. ANDREA QVENSTEDT,
SS. THEOL. D. & Prof. Extr.

*Dn. Patrono, Præceptore atq; Fautore suo æternum piè de-
venerando,*

publicè defendet
CHRISTOPHORUS LÖHNERUS
Neosolio-Hungarus.

In Acroaterio Majori,

Add. V. Maji M. DC. LV.

WITTEBERGÆ,
Typis JOBI WILHELMI FINGELII, ANNO MDCLV.